

Як отримати і захистити авторське право?

Конституцією України «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» (ст. 54). Тому кожен освічений українець повинен володіти базовими знаннями про свої права і обов'язки.

Одним з видів активів (а саме нематеріальних активів), як суб'єкта підприємницької діяльності, так і неприбуткових організацій, є об'єкти авторського права. Незважаючи на свою нематеріальну основу, вони є частиною необоротних засобів таких суб'єктів (організацій) і підлягають бухгалтерському і податковому обліку. Однак часто в силу незнання правових норм, що регулюють авторське право в Україні, або через ігнорування цих норм об'єкти авторського права використовуються без документального оформлення свідоцтва на них, без укладання договорів про передачу авторських прав і, як наслідок, без бухгалтерського і податкового обліку таких об'єктів.

1. Виникнення авторського права

Основні положення про авторське право викладені у Законі України „Про авторське право і суміжні права” від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ.

Авторське право виникає в результаті роботи фізичної особи або групи осіб над одним, зовсім новим, таким, що відрізняється від інших за своїми властивостями, об'єктом. Надалі такий об'єкт у юриспруденції йменується твором. Фізична особа, що своєю творчою працею створила твір, є стосовно цього твору автором. Якщо твір було створено групою авторів, то всі вони є співавторами твору і мають стосовно нього рівні права, якщо інше не встановлено договором між ними. Авторське право на твір, створений кількома фізичними особами (співавторами), належить їм спільно, незалежно від того, чи становить такий твір єдине ціле або складається з частин, кожна з яких має ще і самостійне значення (може бути використана незалежно від інших частин твору).

Прикладами твору є:

- книги, брошури, статті;
- виступи, лекції, мови й інші усні твори;
- комп'ютерні програми, бази даних;
- музичні твори;
- твори, створені для сценічного показу, та їхньої постановки;
- аудіовізуальні твори;
- твори образотворчого мистецтва, архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; фотографічні твори;
- тексти перекладів і т.д.

Права авторів (співавторів) на твір називаються авторськими правами і містять у собі як майнові, так і немайнові права. До майнових прав на який-небудь твір відноситься виключне право використання цього твору (об'єкта авторського права) автором, а також виключне право такої особи давати дозвіл або заборону на його використання іншими особами. Надання дозволу і передача авторських майнових прав іншій особі може здійснюватися як за винагороду, так і безоплатно, залежно від того, що передбачено в договорі. До немайнових прав автора відносяться: право на недоторканність твору (тобто право на те, щоб створений ним твір не змінювався в процесі його використання); право вимагати або забороняти зазначення свого імені у

зв'язку з використанням твору; право вказувати свій псевдонім у зв'язку з використанням твору. На відміну від немайнових авторських прав майнові права автора можуть бути передані (відчужені) іншій особі, після чого така особа стає також суб'єктом авторського права (але не автором!).

Дата виникнення авторського права залежить від способу виникнення такого права. Авторське право може виникнути:

а) за презумпцією авторства. Відповідно до Цивільного Кодексу, якщо не доведено інше, то майнові і немайнові авторські права на твір одержує та особа, ім'я якої зазначено на оригіналі або чернетці твору; при цьому процедура офіційної реєстрації авторського права не є обов'язковою і здійснюється суб'єктами авторського права виключно на добровільній основі. У цьому випадку датою виникнення авторського права буде безпосередньо дата створення твору;

б) за договором. У тому випадку, коли авторське право виникає як результат виконання роботи, передбаченої договором на створення цього твору, датою виникнення авторського права буде дата підписання акту приймання-здачі виконаних робіт від виконавця замовникові. У випадку якщо майнове авторське право є предметом договору купівлі-продажу, міни, дарування й інших договорів датою виникнення майнового авторського права в нового суб'єкта авторського права буде дата передачі йому майнового авторського права, зазначена в договорі. За передачу авторських прав або права використання об'єкта авторського права за договором авторів виплачується винагорода;

в) за законом. У випадку одержання майнового авторського права за законом як спадщину датою виникнення майнового авторського права на твір буде дата виникнення права на спадщину. У випадку якщо авторське право, як майнове, так і не майнове, виникає за законом в результаті судового рішення, що вирішує суперечки зі встановлення суб'єкта авторських прав, датою виникнення авторського права є дата рішення суду зі встановлення такого суб'єкта. Незважаючи на те, що для виникнення і здійснення авторського права державна реєстрація такого права не є обов'язковою, багато авторів, щоб уникнути суперечок і захистити свої права, вдаються до цієї процедури, яка здійснюється відповідно до Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. N 1756 (текст Порядку наводиться нижче). Реєстрація авторського права здійснюється Міністерством економічного розвитку і торгівлі України.

Наявність авторського свідоцтва також необхідне для здійснення бухгалтерського і податкового обліку авторського права як нематеріального активу, адже процедура видачі авторського свідоцтва передбачає не тільки видачу документа про об'єкт авторського права (забезпечуючи в такий спосіб документальну підставу для оприбуткування цього нематеріального активу), але і перевірку наданого зразка твору на унікальність і обґрунтованість одержання його автором авторського свідоцтва.

Своє авторське право при бажанні автори можуть оповіщувати спеціальним знаком: © Ірина Костіна, 2007, де 2007 — рік першої публікації книги, на якій вказується цей знак. Такий знак проставляється на оригіналі і на кожному примірнику твору.

Цей авторський знак особливо зручний у тих випадках, коли автор працює, не вказуючи на екземплярах своїх творів свого справжнього імені, а використовуючи псевдонім. У таких випадках буває важко визначити, яка фізична особа є автором твору. Реєстрація ж псевдоніма як авторського знака з одного боку дозволяє зберегти

анонімність автора для широкої публіки, з іншого, якщо буде потреба, дозволяє підтвердити авторські права на той або інший об'єкт авторського права.

2. Реалізація авторського права

Реалізація авторського права, тобто використання цього права для одержання якої-небудь вигоди, може здійснюватися власником (суб'єктом) авторських прав кількома способами:

- шляхом продажу майнових авторських прав іншій особі (за авторським договором);
- шляхом надання права користування об'єктом авторського права за винагороду (за ліцензійним договором);
- шляхом одержання відсотків (роялті) за кожне використання (за кожний проданий екземпляр копії) об'єкта авторського права.

3. Захист прав авторів при виявленні фактів використання «піратських» копій творів

Відповідно до статті 52 Закону України „Про авторське право і суміжні права” захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством, тобто суб'єкти авторського права, чиї законні права порушено, мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції.

При порушеннях будь-якою особою авторського права, передбачених статтею 50 цього Закону, недотриманні передбачених договором умов використання творів, використанні творів з обходом технічних засобів захисту чи з підробленням інформації і документів про управління правами чи створенні загрози неправомірного використання об'єктів авторського права та інших порушеннях особистих немайнових прав і майнових прав суб'єктів авторського права суб'єкти авторського права можуть:

- а) вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують авторське право чи створюють загрозу їх порушення;
- б) звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав та припинення дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу їх порушення;
- в) подавати позови про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- г) подавати позови про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсацій;
- д) вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права, у тому числі призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, засоби обходу технічних засобів захисту, в порядку, передбаченому Митним кодексом України;
- е) брати участь в інспектуванні виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і господарських операцій, пов'язаних з виготовленням примірників творів, фонограм і відеограм, щодо яких є підстави для підозри про порушення чи загрозу порушення авторського права, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

є) вимагати, в тому числі у судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та судові рішення щодо цих порушень;

ж) вимагати від осіб, які порушують авторське право позивача, надання інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів, а також засобів обходу технічних засобів захисту, та про канали їх розповсюдження;

з) вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права.

Захист за допомогою адміністративного законодавства здійснюється відповідно до статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Таким чином, тільки уповноважені на те посадові особи мають право накладати адміністративні стягнення за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності за статтею 51(2) Кодексу України про адміністративні правопорушення, проводити перевірки господарюючих суб'єктів за власним планом перевірок або реагуючи на зверненнями громадян.

Захист за кримінальним законодавством здійснюється за допомогою винесення обвинувальних вироків судом, але проводити слідчі дії, оперативно реагувати на протиправні діяння та подавати матеріали на притягнення до кримінальної відповідальності мають право органи Міністерства внутрішніх справ, Державної податкової служби, прокуратури України, Служби безпеки України.

В обов'язки перерахованих органів також входить розгляд звернень і заяв громадян, проведення перевірок для виявлення фактичних обставин злочинів. Державний департамент інтелектуальної власності України надає всю необхідну допомогу щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності в межах своїх повноважень.

Основні документи і законодавчі акти, які регламентують процес набуття і захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності

1. Конституція України, від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР;
2. Цивільний кодекс України, від 16.01.2003 р., № 435-IV;
3. Господарський кодекс України, від 16.01.2003 р. № 436-IV;
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення, від 07.12.1984 р., № 8073-X;
5. Закон України „Про авторське право і суміжні права”, від 23.12.1993 р., № 3792-XII;
6. Закон України „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, від 15.12.1993 р., №3687-XII;
7. Постанова Кабінету Міністрів України „Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір” від 27.12.2001 р., № 1756;
8. Постанова Кабінету Міністрів України „Порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності”, від 23.12.2004 р., № 1716;

9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов’язані з охороною прав на об’єкти інтелектуальної власності”, від 19.09.2007 р., №1148;

10. „Правила оформлення і представлення заявки на винахід і заявки на корисну модель”, що зареєстровані в Міністерстві юстиції України за № 173/5364 від 27.02.2001

11. „Інструкція про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на винаходи (корисні моделі) та відомостями, що занесені до Державного реєстру патентів України на винаходи і Державного реєстру патентів України на корисні моделі”, від 21.06.1995 р., № 76/612;

12. „Інструкція про порядок видачі патентів України на винаходи, що охороняються авторськими свідоцтвами СРСР”, від 26.07.1995 р., № 246/782;

13. „Інструкція про порядок розгляду та реєстрації договору про передачу права власності на винахід (корисну модель) та ліцензійного договору на використання винаходу (корисної моделі)”, зареєстрована в Міністерстві юстиції України за № 180/716 від 21.06.95 р.;

14. Постанова Кабінету Міністрів України „Положення про порядок підготовки матеріалів, призначених для відкритого опублікування”, від 21.07.1992 р., № 419;

15. Закон України "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних", від 23.03.2000р., № 1587-III;

16. Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, від 15.11.2001р., № 2783-III.